NATO KAO DEO NOVOG SVETSKOG PORETKA

Nenad Avramović
Pravni fakultet Univerziteta Privredna akademija Novi Sad
21000 Novi Sad, Geri Karolja br. 1.
Telefon: +38121400499
Faks: +38121400499
E – mail: avramovic.n@pravni-fakultet.info

Sažetak

Severnoatlanski pakt je osnovan 1949. godine kao defanzivni vojnopolitički savez drzava zapadne Evrope i severnoatlanskog regiona sa ciljem odbrane od moguće agresije Sovjetskog Saveza i zemalja istočnog bloka. Dezintegracijom SSSR-a i raspuštanjem Varšavskog ugovora, kao vojnog saveza socijalističkih zemalja, nestali su i osnivački motivi NATO saveza. U skladu sa promenjenim međunarodnim odnosima u poslednje dve decenije NATO je od regionalnog defanzivnog transformisan u globalni ofanzivni vojni savez reformišući se istovremeno u skladu sa globalnim političkim, geostrateškim i ekonomskim interesima SAD i kroz proširenje članstva, postajući na taj način osnova bezbednosti novog svetskog poretka.

Ključne reči: Severnoatlanski savez, SAD, međunarodni odnosi, reforme, EU

Abstrakt

Northatlantic Pact was founded in 1949. as a defensive alliance militarypolitical States Western Europe and Northatlantic region with the aim of defense against possible aggression against the Soviet Union and Eastern bloc countries. Disintegration of the USSR and the dissolution of the Warsaw Pact as a military alliance of socialist countries, have disappeared and the motives of the founding of NATO. In accordance with the changed international relations in the last two decades, NATO has transformed from a regional defensive in the global offensive military alliance at the same time reforming in accordance with global political, geo-strategic and economic interests of the United States through the expansion of membership, thus becoming the basis of the new world security order.

Key Words: Northatlantic Pact, USA, international relations, reforms, EU.

1. Uvod

Severnoatlanski savez (u daljem tekstu NATO - North Atlantic Treaty Organization) osnovan je 4. aprila 1949. godine u Vašingtonu od strane SAD, Kanade, Italije, Danske, Islanda, Norveške, Portugala i pet članica Zapadnoevropske unije kada je potpisan Ugovor o formiranju Severnoatlanskog pakta. „Glavni cilj formiranja Severnoatlanskog saveza je bila odbrana država Zapadne Evrope i Severnoatlanskog regiona (područija severno od Rakovog povratnika) od moguće sovjetske agresije, odnosno odvraćanje od takvog napada u kontekstu hladnoratovske konfrontacije, pod nespornim vođstvom SAD.“ [1]

[1] Vučinić N. : Nastanak i širenje NATO - pakta.

Lajt motiv formiranja i osnova izgradnje koncepta delovanja Severnoatlanskog pakta zasnovana je na opasnosti od Sovjetske hegemonije i širenja komunističke ideologije. Kada je devedesetih godina prošlog veka SSSR dezintegrisan, a posle rušenja Berlinskog zida došlo do ujedinjenja Zapadne i Istočne Nemačke, pa raspuštanja Varšavskog pakta kao vojnog saveza socijalističkih država, osnivački motivi NATO pakta su pukli kao mehur od sapunice.[1]

Međutim, umesto raspuštanja NATO savez je jednostranim aktom, Deklaracijom o miru i saradnji, promovisan u „agensa promena" u posthladnoratovskom periodu i dodeljena mu je ključna uloga u izgradnji „novog poretka" u Evropi.[2]

2. Promenjeni međunarodni odnosi

Praktično, drastična promena međunarodnih političkih i geostrateških odnosa u svetskim okvirima rezultirala je i transformacijom NATO saveza iz defanzivnog međunarodnog regionalnog vojno – političkog saveza u vreme „hladnog rata" u međunarodnu organizaciju sa globalnim teritorijalnim pretenzijama bezbednosnog delovanja. Strateški koncept NATO- a, kao i Deklaracija o miru i saradnji usvojen je u Rimu 1991. godine i on, pored vojnih aspekata, obuhvata i najvažnije političke, ekonomske i druge aspekte savremenih međunarodnih odnosa. Značajne promene u međunarodnim odnosima nastale kao proizvod raspada SSSR-a istovremeno su označile i poraz socijalizma kao društveno – ekonomskog sistema stavljajući ga na margine istorije kao utopijski pokušaj stvaranja humanističkog društva jednakosti i socijalne pravde. Padom socijalizma sa međunarodne političke scene marginalizovan je i Pokret nesvrstanih i pored činjenice da danas broji rekspektabilnih 118 država članica.

Izmenjene međunarodne okolnosti rezultirale su, pored ostalog, i regionalnim ograničenim ratovima na području bivše SFR Jugoslavije i u Zakavkaskom regionu bivšeg SSSR-a, stvaranjem novih država, ali i realnom opasnošću od globalnog terorizma, proliferacije nuklearnog oružija... Navedene okolnosti zahtevale su adekvatan drugačiji pristup NATO alijanse.

U skladu sa izmenjenim okolnostima odvijale su se reforme NATO saveza, koje se manifestuju u dva pravca, naizgled formalno odvojena. Prvi pravac je politika širenja i on podrazumeva prijem novih država članica u sastav NATO alijanse. Politika širenja je, očito, dugoročan proces i u poslednje dve decenije odvijao se u tri talasa, a obuhvatio je bivše socijalističke države centralne i istočne Evrope. Najpre, su u članstvo NATO saveza primljeni, u jeku vazdušnih napada na SR Jugoslaviju 1999. godine, centralnoevropske države Mađarska, Poljska i Češka, da bi 29. aprila 2004. godine u drugom talasu članice Severnoatlanskog saveza postale i: Slovačka, Slovenija, Litvanija, Letonija, Estonija, Rumunija i Bugarska.

Evidentno je da je proces prijema u NATO pakt zemalja centralne i istočne Evrope pratio naknadni prijem u članstvo Evropske unije, pa je vojno-političko partnerstvo zapadnih država u određenom smislu postalo i uslov za članstvo u Evropskoj uniji, kao međunarodnoj regionalnoj organizaciji najšireg ekonomskog integracionog kapaciteta. Aktivnosti Severnoatlaskog saveza i Evropske unije na prijemu dojučerašnjih socijalističkih republika u NATO i EU očito je da su bile detaljno koordinirane. Jer, napomenimo ni Rumunija, a naročito Bugarska, iako nisu ispunile stroge kriterije za prijem u EU, u pogledu razvoja demokratskih institucija, vladavine prava i potrebnog nivoa ekonomske razvijenosti, postale su članice Evropske unije. Nema sumnje da je geostrategijski položaj navednih država

[1] Avramović N.:Pravo Evropske unije, Privredna akademija, Novi Sad, 2009. godina, strana 16.
[2] Avramov S., Kreća M.: Međunarodno javno pravo,Službeni list , Beograd, 2008. godine, strana 268.

istočnog Balkana bio presudan za dalje širenje NATO-a prema Bliskom istoku, Kavkaskom regionu i posebno novoformiranim državama bivšeg SSSR-a bogatim energentima naftom i gasom. Aktuelne želje vođstva NATO-pakta su i da Ukrajina i Gruzija postanu članice Alijanse, ali i azijske države dojučerašnje republike SSSR-a sada nezavisne države, čemu se Ruska Federacija žestoko protivi. Prijem navedenih država suprotan je i Vašingtonskom osnivačkom ugovoru, jer NATO od regionalnog saveza šireći članstvo van granica severnoatlanskog regiona manifestuje svoje globalne pretenzije. Ova nastojanja se, čini se nimalo slučajno, poklapaju sa spoljnom politikom Sjedinjenih Američkih Država i njenim strateškim energetskim i ukupno ekonomskim interesima, kao i prostorom na kom se vodi bitka protiv globalnog terorizma.

Na samitu NATO-a održanom povodom 60-godišnjice postojanja Alijanse, članice Saveza postale su i Albanija i Hrvatska, pa ovaj vojni savez broji danas 28 država sa tendencijom daljeg širenja. Status kandidata za članstvo u NATO savezu imaju Makedonija, Crna Gora i Bosna i Hercegovina

.

3. NATO i Evropska unija

Komplementarnost interesa država članica NATO saveza i članica Evropske unije manifestuje se u sferi politike, ekonomije i vojne bezbednosti. Zajednički interesi produkt su istog spoljnopolitičkog opredelenja koje je rezultanta dvostrukog članstva u ovim međunarodnim organizacijama. Naime, od 28 zemalja članica NATO pakta, čak 21 država je istovremeno i članica Evropske unije i NATO-a.

Dakle, svega sedam članica NATO-a nisu i članice Evropske unije, s tim da SAD i Kanada po geografskom kriterijumu ne ispunjavaju uslove za članstvo u EU, Hrvatska ima status kandidata za prijem,Turska je potencijalni kandidat, Albanija na putu ulaska sa ostalim zemljama Zapadnog Balkana, a Norveška i Island na referendumu nisu prihvatili članstvo u Evropskoj uniji. Pritom, zbog poznate ekonomske krize koja poslednje dve godine potresa svetsku privredu, i izazvala je bankrot ekonomije Islanda, vode se pregovori o ulasku ove atlanske države po hitnom postupku u Evropsku uniju. Status Turske kao evroazijske države je veoma interesantan. Zbog važnog geostrateškog položaja i statusa ove muslimanske države od poverenja za SAD, Turska je još od 1952. godine u članstvu NATO-a i sa posebnim odnosima sa Evropskom ekonomskom zajednicom i danas Evropskom unijom. Ipak, pojedine države EU, posebno Francuska, su protiv ulaska Turske u članstvo EU.

Na sličan način se manifestuje sukob interesa pojedinih zemalja EU i Sjedinjenih Ameičkih Država u sferi spoljne, posebno bezbednosne politike. No, i pored toga SAD su koncept univezalne bezbednosti u režiji NATO alijanse, kao njegovog garanta, uspele da transformišu od regionalnog ka globalnom faktoru izgradnje svetskog mira. Dvojnost članstva u navedenim organizacijama garant je, uprkos razlikama koje se ispoljavaju pa i u sferi mira i bezbednosti, jedinstvene politike ovih organizacija prema trećim državama i međunarodnim organizacijama. Zajednički strateški koncept prijema dojučerašnjih socijalističkih država u regionalne organizacije zapadnih država, dakle, u NATO, pa Evropsku uniju deo je „Studije o proširenju“[1] koju je Savet NATO-a usvojio 20. septembra 1995. godine, a i politike Evropske zajednice i potom Evropske unije.

[1] Study on NATO Enlargement, Brussels, NATO, 1995.

4. Reforme NATO pakta

Drugi pravac reformi NATO-a podrazumeva produbljivanje odnosa delovanja, a uslovljen je, sa jedne strane politikom širenja članstva a, sa druge reakcijom na izmenjene međunarodne odnose i promenjenu kostelaciju snaga u svetu. Taj jedinstven koncept, promovisan Studijom o proširenju NATO pakta, osnova je politike otvorenih vrata za prijem novih država članica uz ispunjavanje političkih i vojnih uslova članstva. Pored politike prijema novih država članica, koja je delom realizovana kroz razvoj koncepta „Partnerstvo za mir“, ovaj vid saradnje postao je univerzalni vojno bezbednosni koncept spoljne politike Severnoatlanske alijanse.

Kroz program „Partnerstvo za mir“ NATO pakt sa pojedinačnom državom uspostavlja bilateralnu saradnju za čiju realizaciju država kandidat treba da obezbedi standarde demokratske kontrole nad vojnim snagama, koji podrazumeva javnost planiranja i finansiranja oružanih formacija. Uključivanje u program „Partnerstvo za mir“ podrazumeva i razvoj vojne saradnje sa NATO-om kroz prihvatanje standarda Alijanse u planiranju, obuci, tehnici, oružju i vojnim dejstvima. Praktično, uspešna saradnja u procesu „Partnerstvo za mir“ preduslov je za članstvo u Severnoatlanskom savezu, a put vodi i kroz zajedničke vežbe i planiranje odbrane. Svoj univerzalni bezbednosni koncept projekt „Partnerstvo za mir“, kao deo NATO politike, vezao je za međunarodno pravne obaveze država koje proističu iz Povelje Organizacije ujedinjenih nacija i načela Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima uz uzdržavanje od pretnji upotrebom sile protiv teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti država, i uz poštovanje postojećih granica država.

Kao jedan od ciljeva država članica „Partnerstvo za mir“ predviđeno je usaglašeno delovanje u skladu sa odredbama OEBS-a, pa i učešće u mirovnim operacijama koje se odvijaju pod okriljem Ujedinjenih nacija i OEBS-a.

U okviru ovako široko koncipiranog polja delovanja, usaglašenog sa međunaronim pravom, NATO savez je uspostavio i zvanične odnose sa Rusijom na bazi „Deklaracije o novim vrednostima između NATO-a i Rusije, formiran je i Savet NATO – Rusija“[1]

Iako široko institucionalno postavljeni ovi odnosi, zavisno od poteza NATO-a, odnosno spoljnopolitičkih poteza SAD, poslednjih godina veoma često su zapadali u krizu, i proizvod su uglavnom ekspanzionističke politike SAD odnosno NATO saveza, a posebno su zaoštreni oko instaliranja antiraketnog štita u Poljskoj i Češkoj i politike širenja NATO na Ukrajinu i Gruziju. Valja, međutim, napomenuti da Rusija i NATO – pakt imaju isti pristup procenjivanju transnacionalnih bezbednosnih pretnji koje se manifestiju kroz globalni terorizam, proliferaciju nuklearnog i oružija za masovno uništenje, pa i organizovani kriminal.

Spremnost NATO saveza i direktna podrška mirovnim operacijama pod okriljem Saveta bezbednosti OUN započela je 9o-tih godina prošlog veka na prostorima bivše SFR Jugoslavije, najpre na Jadranu, pa potom u Bosni i Herecegovini, Makedoniji, pa Avganistanu...

U vojno-bezbednosnim angažovanjima NATO snaga posebno mesto zauzima intervencija, koju je Alijansa 1999. godine izvela na teritoriji Savezne Republike Jugoslavije. Bez odluke Saveta bezbednosti OUN, koji je shodno odredbi člana 51. Povelje OUN , ovlašćen da preduzme mere potrebne za održavanje međunarodnog mira i bezbednosti, NATO je izvršio agresiju na jednu suverenu članicu OUN, suprotno pravilima međunarodnog prava, ali i Ugovora o osnivanju Severnoatlanskog saveza. Očigledno je, naime, da povod za

[1] „NATO – Russia Relations: A New Quality.“ , Declaration by Heads of State and Government of NATO Member States and the Russian Federation, http:// www. nato.int/doc.

vojnu agresiju na SR Jugoslaviju nije bio vojni napad na neku od članica NATO-a, što bi bio razlog za korišćenje prava na individualnu ili kolektivnu odbranu, pa i napad na SRJ, shodno članu 5. Severnoatlanskog ugovora, a na osnovu člana 51. Povelje Ujedinjenih nacija. Ni situacija na Kosovu, iako bremenita i teška, nije predstavljala pretnju za svetski mir i nije iziskivala vojne mere da se svetski mir i međunarodna bezbednost ponovo uspostave, što je inače u nadležnosti Saveta bezbednosti. Problem Kosova i Metohije, kao južne pokrajine Republike Srbije je, nema spora, unutrašnjepolitičko pitanje države, a Savet bezbednosti OUN zadužen je za održavanje svetskog mira i bezbednosti između država svetske zajednice.

5. Sila i pravo u međunarodnim odnosima

Agresija NATO-a na SR Jugoslaviju bila je, dakle, međunarodno protivpravan čin čiji glavni inicijator su bile Sjedinjene Američke Države, koje su na najgrublji način manifestovale svoju globalnu hegemoniju u, sada, unipolarnom svetu. U suštini prestižni međunarodni vojnopolitički savez država koristeći monopol na plasman informacija u svetskoj informativnoj mreži „sačinio“ je i međunarodno prihvatljiv pledoaje za oružanu intervenciju umotan u oblandu sprečavanja humanitarne katastrofe pod nazivom „Milosrdni anđeo“. Činjenica da su u okviru vazdušne agresije NATO pakta korišćene kasetne i bombe sa osiromašenim uranijom, što je opet u suprotnosti sa međunarodnim humanitarnim pravom, verovatno je pravdana u stilu čuvene Makijivelijeve „cilj opravdava sredstvo“.

Izgradnja i delovanje najveće vojne baze Sjedinjenih Američkih Država u jugoistočnoj Evropi, „Bonstil“ na Kosovu i Metohiji, garant je geostrateških, ali i političkih i ekonomskih interesa SAD u ovom delu Balkana.

Da je Severnoatlanski savez deo spoljne politike Sjedinjenih Američkih Država potvrđuje i nedavno usvojena Nacionalna strategija bezbednosti SAD, koja istovremeno potvrđuje i univerzalni karakter ove međunarodne vojno-političke organizacije.

„NATO savez je osnažen širenjem članstva, te sada deluje izvan svojih granica kao instrument mira i bezbednosti u mnogim krajevima sveta.“[1]

Interesantno je da Nacionalna strategija bezbednosti SAD predviđa zadatke i za NATO pakt, kao da se radi o o organu Sjedinjenih Američkih Država, a ne o međunarodnoj organizaciji suverenih država koja, uvažavajući suverenost država kao subjekata međunarodnog prava, odluke donosi konsenzusom. Tako Nacionalna strategija SAD predviđa da „unutrašnja reforma NATO-vih struktura, sposobnosti i procedura mora biti ubrzana kako bi osigurala sa Savez može efikasno izvršavati svoje misije,“[2]

Prepotentnost i arogancija jedine svetske sile manifestuje se i kroz projektovanje odnosa EU i NATO-a kao elementa Nacionalne bezbednosne strategije SAD. Tako, ovaj akt predviđa da „NATO mora jačati odnose između i unutar institucija, kao što radi sa Evropskom unijom, i kao što bi mogao u budućnosti sa novim institucijama.“[3]

Da se ne radi samo političko-planskom dokumentu, već aktu koji nagoveštava akciono delovanje, pokazala je NATO intervencija na SR Jugoslaviju. Njome su narušeni međunarodni principi predviđeni još Vestfalskim sporazumom iz 1648. godine o nemešanju u

[1] The National Security Strategy of the United States of America, Washington, mart 2006, glava VIII: Develop Agendas for Cooperative Action with the Main Centers of Global Power“, strana 38.

[2] Ibidem str. 38.

[3] Ibidem st. 38.

unutrašnje stvari suverenih država. Napad Svernoatlanske alijanse na SR Jugoslaviju bio je samo paravan za ostvarenje spoljnopolitičkih ciljeva SAD.

Otuda se, sa razlogom, nameće pitanje: ne grade li Sjedinjene Američke Države kroz transformisani NATO savez novi koncept kolektivne bezbednosti u svetu u kome će preuzeti ulogu svetskog policajca i koji će biti, nema sumnje, daleko efikasniji od onog predviđenog Poveljom OUN? Znači li to i drastičnu promenu postojećeg i izgradnju novog međunarodnog pravnog poretka ili pak transformaciju postojećeg u skladu sa „vitalnim" interesima SAD. Zar Sjedinjene Američke Države i danas u univerzalnim međunarodnim organizacijama, zajedno sa ekonomski najsnažnijim zemljama Zapada, nemaju povlašćen položaj pri donošenju najvažnijih odluka u funkcionisanju međunarodne zajednice. Status stalnih članica Saveta bezbednosti OUN i pravo veta očigledno nisu dovoljan garant ostvarenja hegemonističkih bezbednosnih aspiracija SAD. Takođe, pretežan i odlučujući uticaj, srazmeran nivou kvota i finansijskog učešća u donošenju odluka Međunarodnog monetarnog fonda, Svetske banke i Svetske trgovinske organizacije, očito, nije na adekvatan način zadovoljio vlasnike i pokretače svetske ekonomije. Finansijska, pa opšta ekonomska kriza koja poslednjih godina predstavlja globalni fenomen svetske privrede zahteva adekvatne promene.

6. Zaključak

Značaj globalnog u međunarodnim odnosima u prvim godinama trećeg milenijuma veći je, no ikada. Neoliberalni kapitalizam i globalna ekonomija, čiji glavni promoter su SAD, su u krizi, i za očekivati je da ponude rešenja. Da li će i u kojoj meri ona biti prihvaćena zavisiće i od univerzalnih vrednosti, koje predlozi rešanja budu nudili. Jer, kao svojevrstan odgovor na unipolarni koncept ekonomskog razvoja i novi bezbednosni sistem u reziji SAD i NATO javljaju se regionalne inicijative, kao oponenti, poput Šangajske organizacije za saradnju, a istovremeno reafirmiše se Pokret nesvrstanih i jačaju nacionalne ekonomije najmnogoljudnijih država.

Literatura

[1] Avramov S., Kreća M.: Međunarodno javno pravo, Službeni list , Beograd, 2008. godine.

[2] Avramović N.:"Pravo Evropske unije, Privredna akademija, Novi Sad, 2009. godina.

[3] „NATO – Russia Relations: A New Quality." , Declaration by Heads of State and Government of NATO Member States and the Russian Federation, http:// www. nato.int/doc.

[4] Study on NATO Enlargement, Brussels, NATO, 1995.

[5] The National Security Strategy of the United States of America,

[6] Washington, mart 2006, glava VIII: Develop Agendas for Cooperative Action with the Main Centers of Global Power".

[7] Vučinić N. : Nastanak i širenje NATO - pakta.